

Martin Kylhammar

Biografiska faktoider

Personhistoriens försanthållna felaktigheter

För mig har lockelsen med biografiskrivandet alltid varit att det så tydligt uppfordrar till att analysera det individuella handlings- och diskursutrymmets skiftande gränser. Ty en gräns har det alltid, då allting inte är möjligt att göra och säga vid varje given tidpunkt. Det finns restriktionsfaktorer som den gode biografen har att bli medveten om, och det existentiellt lärorika för biografen – och förhoppningsvis för hans läsare – är att studera hur den biograferade har brukat sitt begränsade handlingsutrymme. I det handlings- och diskursutrymmet har den biograferade att brottas med slitstarka dilemman som biografen måste ha fantasi och inlevelseförmåga att urskilja bland alla också så relevanta tidsspecifika tillfällen. En biografi handlar så sett om människans kamp med och mot strukturer som hon inte har full kontroll över.

Amatörbiografens vanligaste egenskap är förmodligen att han skriver sin biografi därför att han älskar eller ogillar sitt föremål. Det vill säga han saknar historieteoretiska ambitioner och tror att en biografi går ut på att utdela medaljer eller röda kort. Den gode biografen ser däremot, menar jag, på den biograferade som en empiri som han kan bruka för att lösa ett problem, en fråga han satt sig att besvara eller belysa. Den biograferade blir en prisma som speglar en mer generell historisk problematik. I en biografi är det inte den biograferades utan den biograferandes röst jag i första hand vill höra. Den texten skall jag inte lägga ut mer här, utan hänvisar den intresserade till min bok *Den tidlöse modernisten*, där frågor av det slaget ges teoretisk och praktisk belysning.¹

Här väljer jag att belysa ett specifikt problem i detta biografiska sammanhang. Jag gör mig inga illusioner om att det skall intressera amatören, då han tvärtom alltför ofta oreflekterat välkomnar både positivt och negativt laddade faktoider. För honom är det viktigaste de hagiografiska eller skandalskrivande intentionerna. Här handlar det alltså om *faktoiderna*. Och de är högst produktiva att tänka kring för proffsbiografen. Ordet *faktoid* är bildat genom ett tillägg av ändelsen *-oid* till ordet *fakt(um)*. Ändelsen *-oid* har sitt ursprung i grekiskans *eidos* 'utseende'. En faktoid är något som liknar ett faktum. På samma sätt är en romboid en geometrisk figur som liknar en romb, en antropoid är en apa som liknar en människa, en schizoid är en människa som uppvisar drag som påminner om schizofreniker etcetera.

Faktoider tillhör en grupp företeelser som till dels överlappar varandra: myter, vandringsägnar, klintbärgare... Men faktoiden, därav också den vetenskapligt präglade ändelsen – *oid*, handlar om försanthållna felaktigheter som fått legitimitet genom att de förekommer i kunskapsauktoritativa sammanhang som vetenskap, läroböcker, uppslagsverk, kultur- och ledarsidor... I de sammanhangen skulle det till exempel aldrig stå att Palme var psykopat eller att det går isbjörnar på Sveriges gator. Och skulle någon drista sig till att påstå något sådant skulle en omedelbar protestaktion inledas och rättelse införas – i Sverige nota bene! Faktoiden däremot upptäcks blott av fåtalet, av dem som av skilda skäl just på detta område representerar ett bättre vetande. Att se en faktoid som faktoid och inte som ett faktum är alltid förbehållet en (visserligen ständigt skiftande) kunskapselit. Ibland tillhör jag den eliten och irriterar mig på det frekventa bruket av något som just jag kan identifiera som en faktoid, i de flesta andra fall tillhör jag de normalvetande som aldrig haft anledning att ifrågasätta auktoritetskunskapen.

En faktoid ser alltså för det sämre vetandet ut som ett sant faktum, men är för det bättre vetandet något uppenbart felaktigt. Kort sagt, försanthållna felaktigheter. Faktoider driver varje upplysningsman till vansinne – eller uppgivenhet. Låt mig exemplifiera. Själv yrkeshistoriker förtvivlas jag dagligen över hur våra stora media kolporterar som fakta historiska föreställningar, som för länge sedan borde ha förpassats till avdelningen för kuriösa felaktigheter:

Statsminister Per Albin Hansson talade *inte* om det militära försvaret, utan om livsmedelsförsörjningen med mera, när han sa att vår beredskap var god och förde således inte svenska folket bakom ljuset; de gamla grekerna trodde *inte* att jorden var platt, utan insåg som varje klok astronomisk betraktare både förr och nu att den var klotformad; den historiske Jesus kan *inte* identifieras med evangeliernas skildringar; Kung Kristian II (Tyrann, 1481–1559) har *aldrig* kallats den gode i Danmark; Le Pens (f. 1928) och Nationella frontens historieskrivning om det ursprungligt etniskt rena Frankrike är inte sann; vi utnyttjar *inte* alls bara en viss procent av våra hjärnors faktiska kapacitet; Rousseau har *aldrig* skrivit ”Tillbaka till naturen!”; steriliseringsdebatten födde en rad faktoider; Toblerone utgjorde alls *inte* Mona Sahlins (f. 1957) statsministerfall; Einstein sa inte att *allt* är relativt...

Ordet faktoid i denna mening introducerade jag första gången i *Svenska Dagbladet* år 1998, men lanserade det mer ambitiöst i tidskriften *Tvärsnitt*, där jag var redaktör, i numret 2001:1. Mer allmänt använt blev väl begreppet först sedan jag redigerade tidningen *Dagens forsknings* faktoidspalt, där svenska forskare med stor entusiasm gav sig i kast med att försöka utplåna vanligt förekommande faktoider. Sedan har ordet spridits vidare, bland annat genom

föredrag, och också lanserats på norska, figurerat som Månadens ord hos Svenska språknämnden och fått en egen hemsida dit landets alla faktoidjägare skickar in sina senaste faktoidfynd.²

Faktoidbegreppet fyllde nog ett begreppsligt tomrum, gav namn åt någonting som många hade djupt känd erfarenhet av. En mer vetenskapsteoretisk orsak till att ordet fått ett stort genomslag tror jag också är betydelsefull. Under de sista tjugo åren har en mycket gammal insikt fått ett enormt publikt genomslag. Nämligen den självklara tanken att vetenskapen inte främst bör legitimeras av att den producerar tidlösa, oföränderliga sanningar. Den vetenskapliga sanningen har alltid varit på marsch och kommer så också att vara oupphörligt föränderlig. Vetenskapsmännen har alltid varit och kommer alltid att förbli människor präglade av sin situation, sin tid och sin plats. Men den självklarheten har getts en vulgär tolkning – att vetenskaplig kunskap inte skiljer sig positivt från vilken annan kunskap som helst. Allt är relativt, alla är vi konstruktörer, alltså är allt lika bra – eller dåligt, allt blir ”berättelser”. Så låter det stundtals (gissar jag mest bland dem som aldrig försökt skriva en biografi, varit i ett arkiv eller på ett laboratorium, aldrig intresserat sig för annat än talet över verkligheten).³

Idag är varje seminarium fyllt av citattecken. Utan sådana törs ingen säga ord som verklighet eller faktum. Gott kanske så. Men i detta läge kommer faktoiderna som en räddare i den vetenskapliga nöden. Ty med deras hjälp blir det fullständigt legitimt att tala om att det faktiskt finns ett bättre vetande. Alla försanthållanden är inte lika mycket värda. Några är bättre, andra är felaktiga, föråldrade, lögnaktiga eller grundlösa! Det vet biografen bättre än de flesta.

Biografiska faktoider

Faktoider är så vanliga i personhistoriska sammanhang att det finns skäl att urskilja en särskild kategori av *biografiska faktoider*. Det handlar om att vår historias aktörer av praktiska skäl måste beskrivas med epitet, etiketteras, när de dyker upp i läroböcker, dagstidningar, avhandlingskontexter och så vidare. När vi skriver sådana texter har vi således mycket sällan förstahandskunskap om det vi skriver om. Vi är i händerna på andra – det vill säga på traditionen. På det som blivit försanthållet – eller felaktigt försanthållet. Här uppstår, menar jag, en seriös och en ofta förbisedd djupt etiskt fråga i forskning och media. Vi är i allmänhet – och i vetenskapens etiska nämnder i synnerhet – mycket känsliga för risken att kränka nu levande individers integritet eller för risken att förtala, baktala eller beljuga andra

människor. Den maktägande forskaren och journalisten har inte rätt att sätta sig på den underlägsne andre, och vi har många institutionaliserade feedbacksystem för att förhindra och motverka något sådant.

När det gäller döda människor är situationen annorlunda. De kränks, det vet varje biograf, mycket ofta utan att det leder till några sanktioner eller påpekanden. Det beror på att en slapp idé fått spridning. Nämligen tanken att de döda inte behöver behandlas med samma respekt som de levande, då en kränkning av den döde inte skadar honom. Så tänker blott en populist, som bara lever i dagen och aldrig djupare reflekterat över betydelsen av kultur och civilisation. Och ännu värre, inte är medkännande nog för att förstå detta: De döda, det är värt att djupare begrunda, är de svagaste av svaga. De kan till skillnad från de levande aldrig gå i svaromål. När jag etiketterat min biograferade person kan hon själv inte protestera, utan är beroende av nu levande ombudsmän för att kunna ge svar på ogint tal. Men de ombudsmännen är å andra sidan få, ofta finns de inte alls.

I detta sammanhang kan jag inte underlåta att framföra ett konstruktivt förslag. Sverige har blivit världsledande genom introduktionen av ombudsmannainstitutionen, som gått på framgångsrik export. Vi har av staten finansierade ombudsmän som skall försvara utsatta och svaga grupper, vilka riskerar att råka illa ut på grund av det idag normerande och hegemoniska normsystemet. Det gäller till exempel jämställdhet eller etisk och sexuell diskriminering. Detta ombudsmannasystem borde kompletteras av en ombudsmannainstitution som kunde tala å de förtalade och beljugna dödas del. De döda är som vi sett de svagaste av svaga, och allra värst drabbade är just de som går på tvärs av det idag normerande och hegemoniska normsystemet. Denna *Ombudsman mot historisk diskriminering och faktoider* (FaktO) skulle säkert avsevärt vitalisera vår diskussion av kulturarvet och vår historia. Och onekligen skulle en sådan instans innebära en utmaning för säg varje nyhetssändning i TV och förhoppningsvis leda till att de källkritiska instinkterna blev lika starka då man talade om historien som då man talade om det nu pågående. En sådan ombudsman borde få som första konkreta uppgift att initiera och redigera en omvänd Nationalencyklopedi, boken om det dåliga vetandet, Stora faktoidboken. Det är min övertygelse att denna nya ombudsman skulle bli en minst lika stor exportsuccé som någonsin de andra och dessutom betydligt intressantare, mer uppfodrande provokativt för historievitaliseringen än ett Forum för levande historia.

De flesta biografier vet med sig att det kommer att dröja decennier, säkert ännu längre tid, innan någon annan ger sig i kast med projektet att skriva en ny biografi över samma människa som jag just gjort. Jag tror att de flesta seriösa biografier med- och omedvetet därför lever med

detta etiska dilemma och är försiktiga när osäkerheten om hur den biograferade skall tolkas och bedömas är stor. Däremot hinner snabbskrivarna inte ens snudda vid problematiken. Ett illustrativt – och samtidigt både representativt och otypiskt – exempel utgör populärhistorikern Herman Lindqvist. I sin svenska historia *Drömmar och verklighet* (2000) mer än antydde han att poeten och historieprofessorn Karl-Gustaf Hildebrand (1911-2005) var inspirerad av nazistiska idéer.⁴ I februari år 1939 arrangerades en studentkårssammansamling i Uppsala, som kommit att kallas Bollhusmötet, då det utspelade sig i en tennishall. Vid mötet behandlades frågan om det lämpliga i att ett litet antal tyskjudiska läkare skulle få invandra till Sverige. Omröstningen resulterade i majoritet för det mest fientliga förslaget gentemot de judiska läkarna. Herman Lindqvist sammanfattade det hela så att studenterna argumenterat både med rastiska och arbetsmarknadsmässiga argument. Som särskilt skyldig utpekades en person: ”Bland dem som skrev under fanns blivande professorn i ekonomisk historia Karl-Gustaf Hildebrand”.⁵ Och sedan är det lätt att gå vidare i indicielistan. Den pilsnabbe Internethistorikern går till Libris och upptäcker att nazihistorikern Hildebrand skrivit om Karl XII – se där – och så en rad företagsbiografier – se där också i kapitalets sold, och var han inte aktivist i Finlandsfrågan? Amatörhistorikern lever i enlighet med det ordspråk proffset menar vara det farligaste, mest djävulskt förledande av alla. ”Ingen rök utan eld”. Bitarna faller så på plats; en nazistsympatisör med kristna och karolinska böjelser som lånar sin penna åt kapitalet och aktivismen. En faktoid är född. Precis så här går det ofta till. Snabbskrivaren högg sig därvidlag skamligt i foten. Oklart dock varför i detta fall, då Lindqvist inte arbetar med noter och källhänvisningar utan blott påstår och utgår från att hans auktoritativt förmedlade kunskap skall accepteras av läsaren.

Sådana här faktoidprocesser får ofta fatala konsekvenser. Det hade Lindqvists faktoidkonstruktion också kunna få. Hade den levt kvar är det sannolikt så att många aldrig mer skulle läsa Hildebrands underbart tankeväckande genomgång av Karl XII-bildens förvandlingar och skilda ideologiska funktioner i *Historisk tidskrift* 1954-55, många humanistiska kristna kunde undra vad hans psalmer hade i Psalmboken att göra och ekonomhistoriker kunde gå miste om flera banbrytande arbeten. Men nu har denna historia en knorr de flesta andra liknande inte har. Karl-Gustaf Hildebrand hade lyckan att leva ett ovanligt långt liv och var fortfarande år 2000 i livet och med sinnet i behåll. Han gick i svaromål och han hade också en kunnig ombudsman i historiedocenten Torgny Nevéus som lika skarpt som återhållet redde ut det verkliga förhållandet i *Uppsala Nya Tidning*.⁶ På Bollhusmötet var det i verkligheten så att Hildebrand var den som kanske kraftfullast och mest effektivt försvarat den liberalare linjen och bland annat sagt att det vore ”ett fruktansvärt

nederlag för studentkåren om den inte klart erkände det humanitära ansvar som vilade på den”.⁷ Torgny Nevéus avslutar sin recension med att torrt konstatera: Men /Lindqvists/ hektiska brådska och hans lättsinne i fråga om detaljanalys förleder honom stundom till en oren och oprofessionell historieskrivning”.⁸

Allt detta ledde till den spektakulära frivilliga kvarstoden, då förlaget under stor uppståndelse tvingades dra tillbaka Lindqvists bok och ge ut den i en ny, och på den hildebrandska punkten sannare, version. Boken inleder Lindqvist med att rikta sig till läsaren. ”Du inträder strax i nutidshistorien. Det är minerat område. Det går inte att skriva en ’korrekt’ nutidshistoria /.../ Därför är detta en helt personlig bok /.../ Jag hade själv mycket roligt då jag skrev den. Jag hoppas den ska kunna vara till glädje även för dig som läsare”.⁹ Detta låter måhända sympatiskt, men är, menar jag bestämt, djupare sett rena cynismen. Faktoider, och särskilt inte djupt kränkande sådana, kan aldrig rättfärdiggöras med hänvisning till att sanningen når vi i alla fall aldrig eller med argumentet att det i varje fall är kul att skriva.

Nåväl. Denna historia kom – trots sitt ändå ovanligt lyckade slut – att fördunkla Hildebrands sista fem år.¹⁰ Denna hans melankoli kom sig förstås till dels av att hans diktning så starkt präglas av hans medkänsla med de i livet mest utsatta. Men också, tror jag, att han visste hur svårt det var att undkomma det djävulska ordspråkets populistiska kraft. Till och med en faktoid som avslöjats just som sådan kan fortsätta att verka i det dunkla och fördolda och spela sitt spel med människor och kulturarv. Till denna problematik skall jag strax återkomma.

Däremot är det sannolikt så, att inte bara journalister utan även forskare, förtränger detta etiska dilemma när man blott refererar försanthållen kunskap om andra. Alltså när man inte anser sig ha tid eller behov av att gå *ad fontes*, till källorna och läggen. Det gör vi inte när en person blott figurerar i *vår* periferi, i utkanten, när någon passerar som relief, kontrast eller bifigur. Här ökar dramatiskt risken för att jag skall bli en faktoidtraderare. Och den risken ökar än mer om den jag benämner inte tillhör kanon, det vill säga de historiska gestalter som samtiden menar pekat framåt i ett eller annat avseende. De gånger jag själv skrivit om icke-kanoniserade eller avsakraliserade döda har min upptäckt av faktoider dramatiskt ökat i omfattning. Kring författaren och naturvårdaren Sten Selander fortlevde och fortlever fortfarande de mest vanställande faktoider om hans kritiska eller politiska författarskap.¹¹

Detsamma gäller i hög grad den konservative filosofen Vitalis Norström eller som vi skall se en författare som Verner von Heidenstam. I dessa fall framträder tydligt en av faktoidernas främsta konsekvenser. De hade i många år stått i vägen för att intressera för ett kulturarv, som i allra högsta grad är relevant att förhålla sig till. Faktoidfrekvens kan

förmodligen användas som ett mått för att mäta vilka historiska tolkningar som blivit segrande respektive förlorande. För mig som biograf blev därför i dessa fall uppgiften att för det första påvisa att det etablerat försanthållna var falskt, och för det andra, och kanske viktigare, analysera varför och i vilka tidsbundna omständigheter faktoiden uppstått. Den typen av frågor befrämjar ett mer processororienterat historieskrivande, där också nödvändigtvis idéanalysen kompletteras av studier av makt, inflytande, diskursordning. Jag bekänner gärna att detta gjorde det intellektuella biograferandet mer utmanande, och jag rekommenderar uppsatsförfattare att söka personhistoriska ämnen bland de människor som i handböckerna karakteriseras med diverse nedsättande ord som till exempel konservativ, traditionalist, aktivist, elitist...

Tolv brev: Ett seminarium på nätet

Det kan vara tid att övergå från dessa mer teoretiska resonemang till ett konkret exempel på de biografiska faktoidernas natur, funktion och livskraft. Hösten år 2002 skrev en seriös kvällstidningskrönikör, som är litteraturhistoriskt bevandrad och resonabel i största allmänhet, en krönika, där han upprördes över att författaren Lars Forsell (f. 1928) gillade Verner von Heidenstam (1859–1940). Krönikören tycker illa om den numer alltmer avkanoniserade nobelpristagaren och drog dessutom till med att Heidenstam sympatiserat med nazismen. Jag låter här krönikören vara anonym inte av pietetsskäl, utan för att understryka det allmängiltiga och nedtona det personliga. Krönikören är mänsklig, och som sådan här ett exempel. Däremot är han en makthavare, som tror på det offentliga samtalets betydelse. Vårt samtal på nätet har ett allmänt intresse. Jag tror också att krönikören inte *enbart* representerar ett mediefenomen, utan att det hela lika väl skulle kunna utspelas sig som ett samtal mellan två forskare, den ena biograf, den andre blott traderare av lärobokskunskap vid författandet av en bakgrundsteckning.

Man kan förstås rycka på axlarna åt krönikörens utbrott. Men tar man den etiska frågan om de dödas rätt på allvar gör man det inte. Jag är dessutom genuint personligt intresserad av sakfrågan: Sympatiserade Heidenstam med nazismen? Så därför frågade jag krönikören om hans belegg för det graverande påståendet. Så jag inviterade krönikören till ett brevseminarium.

Till historien hör att vi båda inte känner varandra, ja sannolikt hade krönikören till en början ingen aning om med vem han diskuterade. Under loppet av några dagar utspann sig emellertid mellan oss en diskussion, som säger en hel del om villkoren, logiken, moralen när vi etiketterar andra, och förstås, om skilda föreställningar om vad kunskap egentligen är. Det

är två makthavare som talar med varandra även om de hämtar diskursiv kraft från olika fält. Ytterligare ett skäl att göra detta seminarium offentligt är att det aldrig skulle kunna publiceras där det borde publiceras – i tidningen där den döde kränktes. Det här blev resultatet, som jag skall visa har ett mer allmängiltigt värde än att vara ett brevseminarium om Heidenstams politiska moral.¹²

1.

hej,

jag läste just din krönika om Forssell och Heidenstam. Heidenstam spelar en roll i en kommande bok jag skriver om svensk demokratidebatt. Du skriver att VvH ”kom att sympatisera med nazismen”. Kan du hjälpa mig med ett belegg för påståendet?

hälsar nyfiket

Martin Kylhammar

2.

Martin,

tack för mejl.

Heidenstams vandring högerut är såvitt jag vet väl belagd. Senast jag läste om det var i Göran Häggs Svensk litteraturhistoria men jag vill minnas att hans av Bööck inspirerade sympati för nazismen också berörs i Axbergers *Diktaren och elden*, Brandells *Vid seklets källor* och Stenkvists *Nationalskalden*.

Staffan Björck, som skrivit standardverket om VvH och sekelskiftets Sverige, borde ha kommenterat saken men jag vet inte säkert om han gjort det. Heidenstams Medborgarsång spelade en positiv roll för rösträttsrörelsen, det vet jag. Det var först senare, när han kom under Bööks inflytande som det bar iväg. Jag ska läsa din bok när den kommer ut.

Hälsningar

3.

hej,

jo, dessa böcker har jag förstås läst, men inte behandlar de VvHs nazistsympatier, inte ens Hägg. Men eftersom det så ofta talas om VvHs nazistsympatier, det är ju rätt allvarliga saker, tycker jag det skulle vara intressant att hitta ett citat av H själv eller nåt annat som kunde göra det berättigat att tala om honom i dessa termer. Tyskvän var han förstås, men nazistsympatisör. Fan vet, men skall det skrivas menar jag att det skall beläggas

hälsar Martin fortfarande nyfiket

4.

Martin,

det är klart att det bör och ska beläggas. Och du har också rätt när du begär en viss varsamhet i användningen av begreppen ”tyskvänlighet” och ”nazismsympati”. Men du tar miste om Hägg. Han har i sin litteraturhistoria ett oerhört negativt kapitel om Heidenstam och där skriver han, utan att närmare belägga saken, att H, inspirerad av Böök, kom att närma sig nazismen. (Jag har ingen av de nämnda böckerna tillgängliga där jag befinner mig nu, men om du vill kan jag återkomma).

Såvitt jag vet har ingen seriös bedömare hävdad att H var utövande nazist, utan de menar att han kände ett slags samhörighet med den nazistiska ideologin, särskilt dess antikommunistiska inslag. Jämför kreugerska Aftonbladets hållning till Hitlertyskland under kriget.

Med vänlig hälsning

5.

hej,

jo igen, det är lite tänkvärt detta med VvH. Göran H undrar ”hur mycket beundrarna egentligen läst av Heidenstams produktion” (s 339). Själv har jag faktiskt läst allt av VvH, inklusive intervjuer och brev. Inte för att jag är beundrare, utan för att kunna skriva nåt intressant om hur inflytelserika svenska publicister hanterade demokratins utmaningar vid sekelskiftet 1900. VvH, och *Svenska Dagbladets* nystart, är onekligen intressant källmaterial i sammanhanget. Men det här med VvHs nazism har jag inte funnit nåt belägg för. Däremot skrev många till VvH och några nazikändisar besökte, som du vet, VvH med böner om att han skulle stödja den nya regimen i söder. Så handlade och talade han dock inte.

Göran H är för övrigt den sämsta källan av dem du nämner i ditt svarsbrev. Undrar om vännen Hägg verkligen läst nåt av VvH på länge?

Men fortfarande. Jag är genuint intresserad av att veta om VvH hamnade i nazismens garn som äldre ”statsman”, till och med om han gjorde det som Alzheimerpatient. Så återkom gärna med ett belägg. (Det handlar inte bara om din moral. Tänk på kollegan Herman L, som *juste* tog tillbaka omdömet om Karl-Gustaf Hildebrand. Vem hade läst Hildebrands briljanta Karl XII-studier i *Scandia* 1953–54 om vi levte med bilden av Hildebrand som nazivän? En sån nazihistoriker skriva om kung Karl?)

Endymion, för övrigt, tror jag är mer aktuell än på många år. Denna roman om en konfrontation mellan amerikansk materialism, imperialism och makt – och islamsk orientalism, andlighet och höghet... Han var nog VvH, om vi skall vända till det, i ungdomen en riktig amerikahatare. Det kunde nog göras intressant krönika om den romanen.

Kort sagt: Jag tror inte VvHs belackare egentligen läst så mycket av VvH. Det bekymrar mig föga. Varför läsa? Men jag tycker att när man skriver, det vill säga påverkar andras vilja att läsa, skall man ha på fötterna. Har du det?

Det är som sagt tänkvärt detta med VvH. Vem ägnar sig åt att skriva krönikor om Strindbergs syn på industriarbetare år 1888, hans föreställningar om demokratin 1895, om judar 1882, om kvinnor 1889, hans bestämmande bild av VvH år 1910?

De döda kan inte gå i genmäle

hälsar Martin

6.

Martin,

tack för ännu ett mejl och information som jag läser och begrundar. Jag har ju inte som du läst allt av VvH, men en del, och ännu mer litteraturhistoria. Fast det var några år sedan. När jag i kolumnen skrev att VvH ”kom att sympatisera med nazismen” tänkte jag, om sanningen ska fram, inte ett ögonblick på att denna uppgift kan ifrågasättas, vilket jag nu anar att den kan. Jag ska gå vidare och försöka återkomma med bättre belägg. Jag tror jag vet var jag ska leta.

Som du förstått är jag Fröding-anhängare. Jag gör verkligen ingenting för att hålla denna kärlek hemlig. Och så stark är min känsla för Fröding att jag reagerar hårt och känslomässigt när Lars Forssell, som jag verkligen tycker om, plötsligt dyker upp och hyllar – Heidenstam, en annan nittiotalist. Det är som om jag omtolkar ett vackert eller förstående ord om VvH som kritik av Fröding. Så tokig kan man bli om man är född och uppväxt i värmländska Alsterdalen.

Med vänlig hälsning

PS

Myrdal skrev häromåret om Strindbergs antisemitism.

PPS

Att döma av mejlskörden hade jag fel när jag sa att ingen utom Forssell i dag läser VvH. Ni är rätt många.

[Så långt förs vår dialog den första kvällen. Ungefär en vecka senare återupptar krönikören vår diskussion med detta inlägg, som jag besvarar dagen därpå. Därefter avslutas snabbt vår korrespondens i konsensus. Vägen dit gick så här:]

7.

Bäste Martin,

jag lovade återkomma om Heidenstam och nazismen, och nu vill jag infria löftet. Efter att på nytt studerat Jan Stenkvists arbete *Nationalskalden*, som ingående analyserar Heidenstams politiska engagemang efter 1909, kan jag med viss bestämdhet hävda att det verkligen finns fog för uppgiften att Heidenstam kom att sympatisera med nazismen. ”Hela tiden var han på det klara med att det var fascismen och nationalsocialismen som svarade mot hans och tidens önskningar”, sammanfattar Stenkvist sin analys.

Låt oss bortse från Heidenstams glorifiering av Mussolini och den italienska fascismen för att i stället tala närmare om Heidenstam och nazismen. Åke Thulstrup och Kate Bang – hon borde ju verkligen veta – har intygat att han hade en klart positiv inställning till ”det nya Tyskland”. Thulstrup hävdar att H var manipulerad av den tyske propagandisten Paul Grassman men han förnekar inte faktum.

Karl-Gustaf Hildebrand besökte H på Övralid den 12 juli 1933 (!) och berättar i ett brev några veckor senare för Bengt Hildebrand om besöket: H ”talade gärna politik och dolde inte sina sympatier för nationalsocialismen.”

H intervjuades i tyska *Der Tag* den 11 april 1933 (intervjun återgavs någon dag senare av *Svenska Dagbladet*) och sa: ”Jag har noga följt Tysklands öden; jag visste att Tysklands stund skulle komma och hälsar nu nationens uppvaknade.”

I *Berliner Lokalanzeige* sa H den 25 oktober 1934 att ”intet land står på alla områden oss svenskar så nära som Tyskland”.

Rudolf Hess, ställföreträdare för Hitler som nazistpartiordförande, gästade H på Övralid 1935. I ett brev till Bonnier skriver H därefter att Hess ”var en mycket sympatisk man med de gudomligaste ögon”

H: s pronazistiska uttalanden gjorde förläggaren Karl-Otto Bonnier och några andra som stod H nära bestörta men gamle vännen Böök blev förstås glad.

H undertecknade 1938 uppropet för bildandet av Riksföreningen Sverige-Tyskland.

Är du nu redo att hålla med mig i frågan om H och nazismen?

Med vänlig hälsning

8.

hej,

du deltar i ett seminarium som för mig trots allt är bakvänt: du presenterar först din tes offentligt, därefter letar du efter beläggen. I mitt seminarium på universitetet gör vi tvärtom. Men det var inte bara därför jag skrev till

dig. Jag är också genuint intresserad av sakfrågan. Var Heidenstam nazist? Du svarar mig nu utan att ha läst *ett* ord av VvH i frågan och endast genom att auktoritativt – och tendensiöst – redogöra för Jan Stenkviks bild av saksäget. Jag tycker du kunde ha nöjt dig med att säga: OK, Martin, jag etiketterade VvH på ett slappt, ohistoriskt och kränkande vis. Missade en poäng därför att jag inte gick till källorna, utan på ren slentrian. Dålig journalist, för en gång skull. Men låt mig ändå föra seminariesamtalet vidare.

VvH var som sagt tyskvän, till det hade han skilda skäl. De flesta delade han med många andra. Ett för honom privat var hans (relativt) stora popularitet söderut, hans kulturella kapital, som också gav utdelning i plånboken. VvH var förstås aldrig en man för det tidiga 30-talets antinazistiska kamp. Någon Pär Lagerkvist eller Sten Selander var han då rakt inte. Kommunistshatare och starkt fientlig mot det stalinistiska Sovjet var han också; ibland till den grad att han trodde alla som uttryckte sig för Sovjet var onda, de mot goda (detta inom parentes inte helt olikt engagerade i nutida världspolitiska skeenden). Till det var han Strindbergsfejdens ”förlorare”, som mot sin egen vilja placerats i högerburen redan 1912. Men var han nazist?

Jag har själv försökt belägga den tesen. Vad kan vi komma upp med om vi vill belägga Heidenstams antidemokratiska politik, ryktet om att han med stigande ålder blev nazist. Ja, då finns det fyra olika typer av källor att tillgå: hans egna publicerade texter, intervjuer gjorda med honom, rena privatbrev och slutligen omdömen om hans person som andra gjort i memoarer och brev. Jag satte mig att läsa dessa källor, inte för att skriva ett försvarstal utan för att själv systematiskt försöka ta reda på vad som ligger i ryktet (helt klar är jag inte ännu; därför var jag intresserad av att veta om du visste nåt som inte redan var klarlagt eller vederlagt). Jag är dock inte – som du – ute efter att moralisera, utan efter att belysa hur en åldrande tyskvän på kant med och besviknen på svensk radikalism hanterade det nya läget. Fanns inte här en ny triumfvagn att hoppa på?

När det gäller VvHs egna publicerade texter har han inte skrivit en rad om nazismen, än mindre nåt om Hitler, ännu mindre nåt om det berättigade i att förfölja judar eller mörda dem. Det står ingenting alls. Och det är inte heller så konstigt. Redan under första världskriget avklingar Heidenstams skrivarlust och småningom också hans skrivarförmåga. Han publicerar ingenting, förmodligen trodde många år 1940 att han varit död sen länge. Efter 1925 framträdde nästan aldrig Heidenstam överhuvudtaget i det offentliga, efter år 1936 låtar han sig inte ens intervjuas.

Skall vi döma av hans egna texter saknar ryktet således helt grund. Några nazistord fällde han aldrig som ansvarig deltagare i ett offentligt samtal. Jag blir därför inte förvånad när du inte kan ge mig det efterlysta belägget. VvH har inte publicerat ett enda ord om nazismen. Men jag lovar att fortsätta vänta nyfiket. Egentligen tycker jag man borde sätta stopp redan med detta konstaterande. Jag skulle själv inte vilja ha min gärning bedömd av annat än det jag själv skrivit offentligt och står (stått) för. Du märker själv hur man annars glider ut på konspirationsteoriernas, spekulationernas och det förväntades osäkra marker. (Jag kan inte belägga att VvH innerst inne, i hemlighet, var nazismens, Hitlers, krigets, judeutrotningens etcetera man och demokratins svurne fiende. Men fy tusen när historiker – vars objekt alltså inte kan gå i svaromål – nyttjar principen att allt som inte kan beläggas är möjligt. Vilka beläten kan inte göras av dig och mig?).

Men vill man, trots detta, gå vidare och fortsätta jakten på Heidenstams utrikespolitiska förvillelser gäller det alltså att ha riktigt gott på fötterna. Och det bästa vi då hittar är två intervjuer (bägge publicerade i olika versioner och utdrag i både svenska och utländska tidningar). Intervjuerna är motstridiga, båda är tendentiöst refererade i Stenkviks bok (jag sitter med läggen framför mig, tack till den klassiske biblioteksmannen Allan Ranius, som just slutfört sin bibliografi, där allt av och om VvH förtecknats med en Sherlock Holmes envishet).

Den ena är gjord för *Dagens Nyheter* år 1934 av Eva von Zweigbergk. Där förklarar Heidenstam sin sympati för England, ”det kulturland som ligger närmast, ej Tyskland”. Det väckte rabalder. Den andra är gjord strax efter Hitlers maktövertagande av den tyske tidningsmannen och propagandisten Paul Grassman och publicerades på tyska i *Der Tag*. I den säger Heidenstam bland annat att det nya Tyskland i bästa fall skall bli en seger mot kommunismen och att det tyska folket levt under villkor som påminner om svenskarnas under Karl XII, alltså bedrövliga. Det väckte rabalder.

Här är det förstås svårt att veta i vad mån Heidenstams ord friserats och utnyttjats, i vad mån han själv anpassat sitt ordval efter efterfrågan: den liberala från *DN*, den tyskvänliga från *Der Tag* och dess nazivänliga reporter. Men hur som helst: det är inte rimligt att avfärda Heidenstams samhällstänkande – än mindre hans författarskap – på grundval av den tyska intervjun, det enda positiva han mig veterligt (eventuellt) sagt i offentligheten om Hitlers Tyskland.

VvH intervjuas om sin politiska hållning i många andra intervjuer, som alls inte figurerar i Stenkvist bok. Där säger han allt möjligt, dock inget om nazismen. Däremot ser han till exempel positivt på att ha blivit föreslagen till en liberal kommunalpost i hemkommunen, han kan frukta ett nytt storkrig, se på dagspolitiken med det åldrande majestätets fågelperspektiv, fortsätta att irritera sig på partigångandets makt över det offentliga samtalet, berömma funktionalisterna och de moderna idéerna, beundra Einstein etcetera etcetera. Kort sagt mycket som inte omedelbart låter sig förenas med nazisympatier.

Den tredje källtypen är alltså Heidenstams privatbrev. Här får man onekligen bekräftat att många konservativa, till och med enstaka nazister, hoppas få ett offentligt stöd av Heidenstam under 30-talet. De främsta efterfrågarna är upptäcktsresanden Sven Hedin och litteraturforskaren Fredrik Böök. (Om dessa bådas märkliga förhållande till Tyskland och egensinniga uppfattningar av nazismen, se biografierna av Sten Selander respektive Svante Nordin). De båda redogör noggrant för sina hållningar till Tyskland och Hitler, och vill av hjärtat ha vännen Heidenstams stöd. Förstås helst hans offentliga.

Som svar skriver Heidenstam åter allt möjligt: han tycker judehatet är förskräckligt och primitivt, han hyllar den italienske diktatorn Mussolini som en stark, karismatisk ledare (nått belägg för att han, som du påstår, skulle ha uppskattat fascismen, har dock varken jag eller Jan Stenkvist (s 177) hittat), han talar väl om tysk kultur och menar att fredsvillkoren efter kriget var alldeles för hårda, han hoppas på ett nytt Tyskland, han räds ofta kommunismen, som ”med tvång och trældom” försöker skapa ”det nya paradiset”. I allmänhet blev ändå hans brevkamrater besvikna. Heidenstam ville inte spela med. Han kunde säkert inte heller göra det. Efter 1933, efter maktövertagandet i Tyskland, och fram till sin död 1940 accelerade Heidenstams sjukdom – vi skulle säkert idag diagnosticera den med rubriken Alzheimers.

Slutligen. Vad har andra sagt om VvH, politiken och nazismen? Här har jag själv ännu inte riktigt full kontroll. En del arbete återstår. Men det är självklart att många konservativa, många tyskvänner, flera nazister både hemma och utomlands ville ha den forne nationalskalden rygg mot rygg. Hamsun ställde som bekant upp med sin, så alltså ej VvH. Du berättar – genom Stenkvists referat – om två såna källor: Kate Bang och Karl-Gustaf Hildebrand. Bang – som du menar verkligen borde veta – påpekar att VvH var tyskvän, inte nazist. Den vid tillfället (år 1933) 22-åriga Hildebrand förefaller av brevet ha förväntat sig möta en fullblods nazist, han konstaterar efter mötet: VvHs ”omdöme är mindre ensidigt än man väntar”, dock pro.

Så sammanfattningsvis. Heidenstam kom efter Strindbergsfejden och borggårdskrisen att alltmer bli en författare, som bara den politiska högern satte sitt hopp till. Men som vi sett, det fick den inte mycket för.

Heidenstam var tyst i det offentliga, allt sjukligare i det privata. Det som återstod var i huvudsak: tillskriv Övralidsmannen åsikter av lämplig art.

Så en reflektion om de källor *du* använder för att belägga den tes du förfäktar. Göran Hägg har du – efter i detta fall förnuftig eftertanke – lagt åt sidan. Nu anför du istället den i sammanhanget mer sakkompetente Jan Stenkvis, årgång 1982. Men också han är – visar det sig vid enkel källkontroll – mer ett barn av sin tid och sina egna förutfattade meningar än vad man kunde hoppas. Jag har redan antytt några exempel. Men det viktigaste, mest lärorika är det här. Det handlar om den svåra konsten att läsa innantill.

Så här sammanfattar Jan Stenkvis i sin bok Heidenstams politiska utveckling efter 1918:

Heidenstam var ”efter krigsslutet ur stånd att diskutera sociala reformer. I stället hävdade han /.../ att en kultur inte kan bestå utan slavar” (=underklass), sid 171, ojämlikheten människor emellan är livets krydda och salt och rentav människans gudsmärke fortsätter han. Observera att detta är det enda citat Stenkvis anför som skall ha publicerats av VvH själv. Det enda publicerade VvH-citat som skall stödja tesen om författarens uppbrott från sin tidigare ”liberalkonservativa” ideologi.

Den åldrade Heidenstam klassificeras alltså som politisk cyniker och odemokratisk aristokrat på blott denna grundval; resten hör till indiciernas värld. En man som vänt sitt gamla 90-tals ”orättvisans filosofi” (blott den som vågar gå emot den rådande vinden, blott den som offerar det egna välbefinnandet, är långsiktigt intressant) till kallhamrad antihumanism (de som har det svårt, lider, får skylla sig själva). Men vad står det faktiskt i den text av Heidenstam som denna karakteristik bygger på och som Stenkvis citerar för att belägga sin hårda huvudtes. Så här står det, och läs uppmärksamt:

“Problemet hur en hög kultur skall kunna bestå *utan* trälar är än idag delvis olöst, *men kravet därpå är så grundfast i vårt rättsmedvetande, att vi ej komma att vila förrän det är löst*. Målet är att få ett *släkte av likbördiga*, men ej därför av i allt lika, och att genom klok förvaltning övervinna fattigdomen och skapa *en grundval av allmänt välstånd*” (i En fritänkares betraktelser, mina kursiveringar. VvHs sista politiska stridsskrift stod inte högt i kurs år 1982, men jag lovar dig att mycket hänt sen dess).

Heidenstams poäng var alltså den omvända mot den Stenkvis tillskrev honom (däremot helt konsistent med vad VvH förfäktat sen mitten av 1890-talet). Men etiketten som år 1982 sen länge var klistrad på Heidenstam gjorde det svårt för till och med Jan Stenkvis att läsa riktigt innantill. Etiketter är därför farliga, ja, rent av oetiska, men framför allt improduktiva. Om detta visste Heidenstam bättre än de flesta. Vi dömer så lätt varandra, sätter märken på den andra utan att veta. Det försvårar onekligen kommunikationen oss människor emellan, inte minst stör det vårt samtal med de redan döda. Dessutom menar jag bestämt att vi lär oss mindre av historien om vi *bara* sätter etiketter (det vill säga om vi sätter oss på en egen präktig häst, inte kontrollerar källan till en lämplig historia och inte försöker förstå varför våra föregångare så ofta har svårt att välja rätt).

Observera också att jag i detta – kanske redan alltför långa svar till dig – inte gått in på de riktigt intressanta frågorna. De som handlar om Sveriges relation till Tyskland i allmänhet och nazismen i synnerhet. Så är det t ex en remarkabel skillnad mellan att uttrycka sig tyskvänligt åren 1932–36 och att göra det efter 1938–39, det vill säga efter den tid då alla livstecken från Övralid upphört. Då skall utropstecken användas flitigare efter årtal. (Riksförbundet Sverige-Tyskland är nåt att titta på). Jag har heller inte sagt nåt om alla de besök i Tyskland som gjordes av ledande svenska politiker, militärer, präster, idrottsmän – eller om alla de nazister som togs emot av män och kvinnor jag tror du rankar högt och vad de sa om sina gäster (jfr Hess besök på Övralid). (Se t ex vidare

Gunnar Richardsons bok *Beundran och fruktan: Sverige inför Tyskland 1940–1942*, 1996). Det vill säga: jag har här inte sagt nåt om det som gör att jag själv är intresserad av detta, nämligen frågor som har att göra med individens tanke- och handlingsutrymme och hur det påverkas av skiftande yttre historiska omständigheter.

Det är mot denna bakgrund, menar jag, vare sig rimligt eller särskilt intressant att kalla Heidenstam nazist och antidemokrat ens under hans ålders alltmer förvirrade höst. Känner man däremot till hela denna bakgrund jag här skissartat tecknat förstår man också att djupare att ge en verklig *elope* åt liberaldemokrater som Pär Lagerkvist och Sten Selander (jag har ägnat en tidigare bok åt att sätta liberaldemokraternas tankar och handlingar under denna tid i perspektiv). De sa båda omedelbart ifrå. De förstod redan 1932 att det för fredens, konstens och demokratins skull handlade om att bilda demokratisk front mot Hitler och det nya Tyskland. Heidenstam nöjde sig med att tillsammans med Lagerkvist skriva under uppropet mot det judehat, som förläggaren Karl Otto Bonnier var utsatt för. I Sverige fanns många tyskvänner, men förvånande få nazister.

Jag tycker själv de källkritiska bröderna Weibull går för långt. De tror att det vilar (blott) ett egenintresse bakom varje tanke, varje handling, varje åsiktsyttring. Men i fallet VvH och nazismen har de en poäng. Vem i hela världen tjänar på att slentrianmässigt och onyanserat klassificera VvH som nazist? Varför är VvH så obehaglig(?), farlig (?), provokativ (?), uppförande (?), obetydlig (?), oläst (?)...? År 2003 borde vi kunna betrakta VvH lite kyligare; lättare se att många av våra slentrianmässiga föreställningar om honom, hans tid och hans tankar och böcker just är okritiska traderingar av gamla striders värderingar. Det har hänt mycket sen 1912.

Om VvH och nazismen har jag själv inte publicerat något. Jag tänker mig ta ett varv till i arkiven, och fundera lite till på hur det hela skall bedömas och användas. Men frågan kommer i korthet att beröras i den bok om svensk demokratidebatt jag nämnde om tidigare. Men i den är det VvH kring sekelskiftet 1900 som är aktuell. Han var inte särskilt politiskt korrekt då heller. Men han publicerade sig på den tiden offentligt och hade ett klart huvud. Då ville han ”aristokratisera genom att demokratisera, demokratisera genom att aristokratisera”. Klart användbart källmaterial för en som likt mig är ute efter att belysa hur liberala och socialistiska svenska publicister resonerat om demokratin och dess utvecklingsmöjligheter.

Vill du följa VvHs spännande och omväxlande förhållande till det moderna Sverige, industrins, städernas, demokratin och partiernas, kan du läsa min avhandling, som heter *Maskin och idyll* (1985).

hälsar Martin Kylvhammar

9.

Martin,

jag ger upp, du har övertygat mig. Jag skrev slappt, i polemiskt oförstånd, om VvH och hans förhållande till nazismen. Jag trodde att mina insikter i litteraturhistorien var tillräckliga – jag läste ju också Stenkvist när han kom ut med Heidenstam-boken på åttiotalet – men jag trodde fel.

Jag håller helt med dig om etiketteringen och om vådan av anakronistiska analyser.

Ödmjukast, med vänlig hälsning

10.

hej,

gott så. Jag tycker det vore intressant att pröva seminarieformen på tidningsredaktionen. Säg att vid det första morgonmötet i varje nytt kvartal arrangera ett seminarium kring bevakningen av nåt viktigt. Bjud in folk med sakkompetens, 6–7 stycken utifrån och sätt igång seminariesamtalet. Jag tror alla inblandade på sikt skulle finna detta både stimulerande och utvecklande. Det känns måhända lite tufft i början att bli ifrågasatt, och tvingas diskutera sina bevekelsegrunder, källor och tolkningar. Men det är onekligen utvecklande – och man skriver bättre, om än lite färre, saker. Det skulle också sätta lite fart på morgonmötet och handla om kritik av annat slag än brukligt. Jag hjälper gärna till om/tidningen/skulle tända på idén

hälsar Martin

11.

Martin,

tack för erbjudandet. [Utelämnad mening.] Jag sände kopia på ditt mejl och erbjudande till [chefredaktören]. Jag hoppas du inte misstycker.

Hilsen

12.

Tvärtom!

Martin

Lärdomar av de biografiska faktoiderna

Biografiska faktoider belyser således åtminstone sex för historievetenskapen i allmänhet och kanske biografiskrivandet i synnerhet centrala frågor:

- Varje forskare, varje journalist är beroende av andrahandskunskap. Vår tid är utmätt och det finns inga möjligheter för varje enskild att blott yttra sig om det hon har reflekterad kunskap eller metakunskap om. Det är därför av synnerligt stor vikt att den kunskap vi auktoritärt vidareförmedlar har genomgått ett institutionaliserat tvivel och

att det finns fungerande feedbacksystem för att korrigera felaktigheter. Det är vetenskapssamhällets stora styrka – i jämförelse med till exempel media – att det har system för att granska kunskapsproduktion innan den sätts på offentligt tryck. Det är därför vi har handledare, seminarier, disputationer, recensioner... Det skall vara – relativt – tillförlitligt att tradera sådan granskad kunskap auktoritativt vidare. Krackelerar det akademiska granskningssystemet så förfaller snart alla kunskapsinstitutioner som bygger på auktoritärt förmedlad kunskap, till exempel det allmänna skolväsendet.

- Att karakterisera de döda har en djupt etisk dimension. En humanistisk grundsyn handlar om att inte kränka eller förakta den svage. De döda är definitionsmässigt de svagaste av svaga. De saknar egen röst i samtiden. Det gäller för alla lika. Den etiska insikten ställer biografen inför kanske särskilt svåra vetenskapliga krav. Biografen, den seriöse, måste mot den bakgrunden kort sagt ha mycket på fötterna, och passa sig när materialet för en bedömning är tunt. Varje historiker, har det sagts, borde skriva en biografi. Jag tror bakgrunden till det är att biografiskrivandet så in på huden lär biografen att förstå att det vetenskapliga hantverket har en etisk, humanistisk dimension.
- Faktoider sluter nästan alltid diskursutrymmet. De fungerar som en sorts mentala *gatekeepers* som förhindrar mig från att samtala med vissa döda. På det sättet blir de biografiska faktoiderna ett hjälpmedel för att etablera en (förkrympande) kanon. Den enklaste processen är när segraren i en tidsbunden konflikt lyckas få sin version av striden att övergå till historieskrivningen. Segrarens etiketter på förloraren framstår då som rimliga försanthållanden som det inte finns anledning att betvivla trots att de djupare sett är felaktigheter. De livskraftigaste faktoiderna är de som stärker den etablerade uppfattningen och det som kommit att framstå som rimligt. På det sättet är faktoiderna ett hot mot en emancipatorisk historievetenskap.
- De biografiska faktoiderna förvränger inte bara historieskrivningen och utdefinierar människor från det levande kulturarvet. De är också ofta ett led i en kamp om framtiden. De fungerar – för faktoidanvändarna omedvetet – i en pågående strid om diskursordningen, om vad som är viktigt och framåtsyftande. Det kan vara värt att betänka att i den striden brukas också positivt laddade faktoider, faktoider som stärker

etablerade hjältar och föredömen. Sedd så är en hel del av det historiska dekonstruktionsarbete som leddes av bröderna Weibull vid sekelskiftet 1900, och av till exempel liberal- och kvinnohistorikerna vid sekelskiftet 2000, en nedmontering av gamla hjältars och berättelsers positivt laddade faktoider.

- Sedd så här kan faktoidjakt vara både existentiellt och samhällsligt nyttig. Existentiellt därför att den öppnar upp diskursutrymmet och ger oss tillgång till ett kulturarv, till döda samtalspartner, som faktoidjägare förutan skulle förblivit slutet och tyst. Samhällsligt därför att det minskar risken för att vi skall fatta beslut på grundval av ren slentrian och olika former av slapp korrekthet.
- *Källkritisk instinkt, kunskap och bred allmänbildning, historisk inlevelseförmåga, sanningslidelse, noggrannhet med källorna, moral, förmåga att läsa innantill, vidsyn, nyfikenhet och intellektuell kyla* är något som krävs av en skicklig faktoidjägare. Men varför inte ens detta hjälper fullt ut är en fråga vars svar jag får hänvisa läsaren vidare för att få belyst, nämligen till min metoduppsats ”Falsarier och försanthållna felaktigheter” i *Den tidlöse modernisten*.

Martin Kylhammar är professor i Tema Kommunikation, Linköpings universitet. Han har skrivit flera intellektuella biografier för att belysa modernitetens problematik, bland annat om August Strindberg och Verner von Heidenstam (1985), Sten Selander (1990), Lubbe Nordström och de fem unga (1994). Kulturvetenskapens metodfrågor har han särskilt gett uppmärksamhet i *Den tidlöse modernisten* (2004).

¹ Martin Kylhammar, *Den tidlöse modernisten: En essäbok*, Stockholm 2004.

² Se vidare Kylhammar 2004.

³ Jämför Kylhammar 2004.

⁴ Herman Lindqvist, *Historien om Sverige: Drömmar och verklighet* 2000 i bägge versionerna.

⁵ Ibid., 394

⁶ Torgny Nevéus, ”Sveriges historia mellan två socialister”, UNT 16.10 2000.

⁷ Ibid., Nevéus citat av DN:s reportage från händelsen.

⁸ Ibid.

⁹ Herman Lindqvist a. a., 8.

¹⁰ Jämför Göran Dahlbäck, ”Minnesord” över avlidna i Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Protokoll 29 november 2005.

¹¹ Jämför Martin Kylhammar, *Sten Selander: En borgerlig intellektuell*, Stockholm 1990.

¹² Brevseminariet – som tidigare har publicerats i Kylhammar 2004 – återges med enbart smärre typografiska justeringar i sitt ursprungliga format.